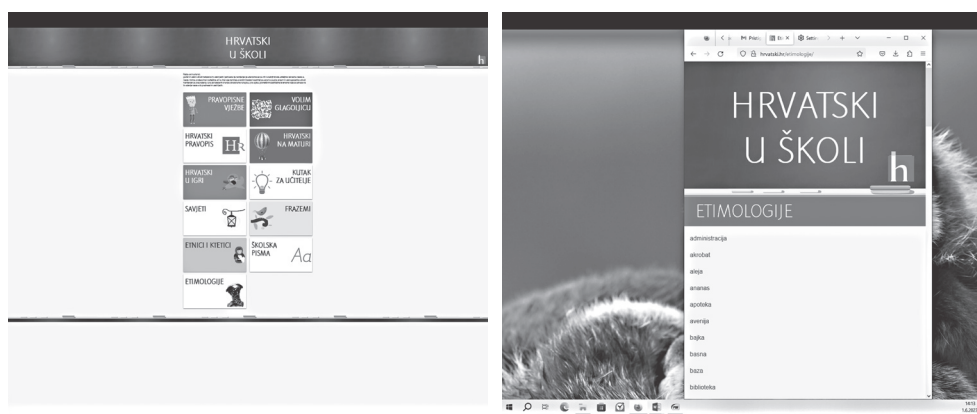

BAZA ETIMOLOGIJA

Na mrežnoj stranici *Hrvatski u školi* (hrvatski.hr) uspostavljena je u okviru projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* baza etimologija (hrvatski.hr/etimologije/), po uzoru na slične baze na istoj stranici (baza frazema hrvatski.hr/frazemi/, baza etnika i ktetika hrvatski.hr/etnici-i-ktetici/ i baza jezičnih savjeta za učenike nižih razreda osnovne škole hrvatski.hr/savjeti/), vidi 1. sliku.

1. slika: Ulazna stranica portala *Hrvatski u školi* i baza etimologija na tome portalu

U bazu etimologija podatci se unose usporedno s njihovim unošenjem u *Mrežnik* te se etimologije istodobno unose i na mrežnu stranicu. Tako se u bazi etimologija nalazi toliko natuknica koliko je u *Mrežniku* natuknica s etimologijom. Unošenje podataka u bazu i u *Mrežnik* započelo je u drugoj fazi rada na *Mrežniku*, u siječnju 2021. Do rujna 2023. godine u bazi etimologija (također i u *Mrežniku*) nalazi se stotinjak etimologija. Etimologija se u bazi donosi u istome obliku kao i u *Mrežniku*. Uz svaku natuknicu s etimološkom napomenom u *Mrežniku* nalazi se uputnica na bazu etimologija. Time se korisniku omogućuje pregled svih etimologija unesenih u *Mrežnik*. Samostalnost baze omogućuje njezino dopunjavanje i proširivanje i neovisno o *Mrežniku*.

Etimologije se u bazu i u *Mrežnik* unose prema člancima iz znanstveno-popularnoga časopisa *Hrvatski jezik*, vidi poglavlje *Etimologija*. Članci u *Hrvatskome jeziku* obrađuju skupine riječi koje su povezane etimološki (npr. riječi izvedene od istoga indoeuropskog korijena ili riječi posuđene iz istoga jezika, npr. riječi posuđene iz grčkoga, turskoga, mađarskoga) ili tematski (npr. riječi za voće i povrće, odjevne

predmete, vozila, rodbinske odnose), a etimologije su za *Mrežnik*, pa time i za bazu, prilagođene tako da se punom rečenicom donose podatci o formalnome podrijetlu riječi i razvoju značenja. Sve to omogućuje jednostavan uvid u podrijetlo različitih skupina riječi u bazi (npr. riječi za odjevne predmete, vidi 1. tablicu), što općemu korisniku može biti zanimljivo, a svakako dobrodošlo i u nastavi hrvatskoga i stranih jezika.

1. tablica: Riječi za odjevne predmete

cipela	Riječ <i>cipela</i> posuđena je iz starijega mađarskog <i>cipellő</i> ‘cipela’ (suvremeno <i>cipő</i>).
čarapa	Riječ <i>čarapa</i> posuđena je iz turskoga <i>çarap</i> .
čizma	Riječ <i>čizma</i> posuđena je iz turskoga <i>çizme</i> .
gaće	Riječ <i>gaće</i> postala je od praslavenskoga * <i>gatje</i> (usp. slovenski dij. <i>gače</i> , ruski <i>зача</i> ‘hlače, nogavice’). Prvotno je značenje bilo ‘odjevni predmet s nogavicama, hlače’. Dublja etimologija nije sigurna.
haljina	Riječ <i>haljina</i> izvedena je od praslavenskoga * <i>xalja</i> (usp. slovenski <i>halja</i> ‘pokrivalo za gornji dio tijela’, ruski <i>xal</i> ‘jeftina roba’). Dublja etimologija nije sigurna.
hlače	Riječ <i>hlače</i> postala je od praslavenskoga * <i>xolča</i> (usp. slovenski <i>blače</i> , ukrajinski <i>холоша</i> ‘nogavica’), što je posuđeno iz latinskoga * <i>calcea</i> ‘obuća’.
kapa	Riječ <i>kapa</i> posuđena je iz talijanskoga <i>cappa</i> ‘ogrtić s kapuljačom, kapa’ (usp. i njemački <i>Kappe</i> ‘kapa’).
košulja	Riječ <i>košulja</i> postala je od praslavenskoga * <i>košulja</i> (usp. slovenski <i>košulja</i> , ruski dij. <i>кошуля</i> ‘kratki krznjeni kaput’, poljski <i>koszula</i>), što je posuđeno iz vulgarnolatinskoga <i>casula</i> .
majica	Riječ <i>majica</i> umanjena je od <i>maja</i> , što je posuđeno preko talijanskoga <i>maglia</i> iz francuskoga <i>maille</i> . Francuska riječ postala je od latinskoga <i>macula</i> ‘očica na mreži, petlja’ < ‘mrlja, pjega’. Izvorno je značenje bilo ‘pleteni odjevni predmet od metalnih očica’. Usp. <i>makija</i> , <i>maketa</i> .
suknja	Riječ <i>suknja</i> postala je od praslavenskoga * <i>suknja</i> (usp. slovenski <i>suknja</i> , ruski <i>сукня</i> , češki <i>sukně</i>), što je izvedeno od * <i>sukъno</i> (v. <i>sukno</i>).
vesta	Riječ <i>vesta</i> posuđena je iz europskih jezika (usp. talijanski <i>veste</i> , njemački <i>Weste</i>). Izvor je latinski <i>vestis</i> ‘odjeća’.

Također, u bazi se može uočiti i etimološka povezanost riječi koja se katkad može očekivati, primjerice kod riječi s dočetakom *-teka* preuzetih iz grčkoga ili tvorenih u skladu s tim posuđenicama (npr. *vinoteka*), vidi 2. tablicu, a katkad je neočekivana ili neprozirna. Primjerice, riječima *majica*, *maketa*, *makija* ishodište je latinski *macula* ‘mrlja, pjega’, a riječima *maestro*, *magistar*, *majstor* ishodište je latinski *magister* ‘učitelj’, vidi 3. i 4. tablicu.

2. tablica: Etimološka povezanost riječi koje završavaju na *-teka*

apoteka	Riječ <i>apoteka</i> posuđena je preko latinskoga <i>apothēca</i> iz grčkoga ἀποθήκη [apothḗkē] ‘sprema, žitnica’. Grčka riječ ἀποθήκη [apothḗkē] izvedenica je od glagola ἀποτίθημι [apotíthēmi] ‘odlagati, spremati’, koji je složen od prefiksa ἀπο- [apo-] ‘od’ i glagola τίθημι [títhēmi] ‘staviti’. Doslovno bi značenje grčke složenice ἀποθήκη bilo ‘mjesto na koje se odlaze’. U srednjemu je vijeku značenje preneseno preko ‘skladište’ na ‘trgovina mješovitom robom’ i ‘trgovina u kojoj se priređuju i prodaju lijekovi’. Prefiks ἀπο- [apo-] postao je od indoeuropskoga *h ₂ epo, od čega je i hrvatski prijedlog <i>po</i> (v.). Glagol τίθημι [títhēmi] razvio se od indoeuropskoga korijena *dʰeh ₁ - ‘staviti, položiti, činiti’, od kojega je i hrvatski <i>djenuti</i> (v.). Grčki sufiks -θήκη [thḗkē] nalazi se i u mnogim drugim složenicama, usp. <i>biblioteka</i> , <i>hipoteka</i> , <i>gliptoteka</i> , <i>pinakoteka</i> , <i>fonoteka</i> , <i>videoteka</i> , <i>kinoteka</i> , <i>diskoteka</i> , <i>datoteka</i> .
biblioteka	Riječ <i>biblioteka</i> posuđena je iz grčkoga βιβλιοθήκη [bibliothḗkē] ‘zbirka knjiga, knjižnica’, što je složeno od βιβλίον [biblḗion] ‘knjiga’ (v. <i>Biblija</i>) i -θήκη [-thḗkē] ‘spremište’ (usp. <i>apoteka</i>).
datoteka	Riječ <i>datoteka</i> složena je od latinskoga <i>data</i> ‘podatci’ i <i>-teka</i> (v. <i>biblioteka</i>); tvorena je po uzoru na <i>fonoteka</i> , <i>videoteka</i> i sl. u smislu ‘zbirka podataka’.
diskoteka	Riječ <i>diskoteka</i> posuđena je iz europskih jezika (usp. njemački <i>Diskothek</i> , francuski <i>discothèque</i>); složena je od <i>disk</i> ‘gramofonska ploča’ (v.) i <i>-teka</i> (v.) po uzoru na <i>biblioteka</i> (v.). Izvorno je značenje ‘zbirka (gramofonskih) ploča’, a značenje ‘plesni klub, diskotekla’ sekundarno je.
fonoteka	Riječ <i>fonoteka</i> posuđena je iz europskih jezika (usp. njemački <i>Phonothek</i> , francuski <i>phonothèque</i>); složena je od grčkoga φωνή [phōnḗ] ‘glas’ i <i>-teka</i> (v. <i>apoteka</i>) po uzoru na <i>biblioteka</i> i sl.
gliptoteka	Riječ <i>gliptoteka</i> posuđena je iz europskih jezika (usp. njemački <i>Glyptothek</i> , francuski <i>glyptothèque</i>); složena je od grčkoga γλυπτός [glyptós] ‘izrazbaren, graviran’ i <i>-teka</i> (v.) po uzoru na <i>pinakoteka</i> (v., usp. i <i>biblioteka</i>).
kinoteka	Riječ <i>kinoteka</i> složena je od <i>kino</i> (v.) i <i>-teka</i> (usp. <i>biblioteka</i> , <i>videoteka</i>).
pinakoteka	Riječ <i>pinakoteka</i> posuđena je iz grčkoga πινακοθήκη [pinakothḗkē] ‘galerija slika’ (usp. odatle i latinski <i>pinacotheca</i>); složena je od πίναξ < G πίνακος > [pínaks, G pínakos] ‘slika’ (izvorno ‘drvena ploča’ te ‘pločica za pisanje i crtnje’) i -θήκη [thḗkē] (usp. <i>apoteka</i>).
videoteka	Riječ <i>videoteka</i> složena je od <i>video</i> (v.) i <i>-teka</i> (v.) po uzoru na <i>biblioteka</i> , <i>fonoteka</i> i sl.
vinoteka	Riječ <i>vinoteka</i> složena je od <i>vino</i> (v.) i <i>-teka</i> (v.). Vjerojatno je posuđena iz njemačkoga <i>Vinothek</i> , što je složenica od latinskoga <i>vinum</i> ‘vino’ i sufiksa <i>-thek</i> grčkoga podrijetla. Usp. i talijanski <i>enoteca</i> iz grčkoga οἰνοθήκη [oinothḗkē] ‘vinski podrum’.

3. tablica: Neočekivane etimološke veze (*majica*, *maketa* i *makija*)

majica	Riječ <i>majica</i> umanjenica je od <i>maja</i> , što je posuđeno preko talijanskoga <i>maglia</i> iz francuskoga <i>maille</i> . Francuska riječ postala je od latinskoga <i>macula</i> 'očica na mreži, petlja' < 'mrlja, pjega'. Izvorno je značenje bilo 'pleteni odjevni predmet od metalnih očica'. Usp. <i>makija</i> , <i>maketa</i> .
maketa	Riječ <i>maketa</i> posuđena je preko francuskoga <i>maquette</i> iz talijanskoga <i>macchietta</i> 'skica', što je deminutiv od <i>macchia</i> 'mrlja' (v. <i>makija</i> , usp. <i>majica</i>).
makija	Riječ <i>makija</i> posuđena je iz talijanskoga <i>macchia</i> , što je postalo od latinskoga <i>macula</i> 'mrlja, pjega'. Usp. <i>majica</i> , <i>maketa</i> .

4. tablica: Neočekivane etimološke veze (*maestro*, *magistar* i *majstor*)

maestro	Riječ <i>maestro</i> posuđena je iz talijanskoga <i>maestro</i> 'vođa orkestra, dirigent, skladatelj', što je postalo od latinskoga <i>magister</i> 'učitelj, nadređeni, vođa, glava' (v. <i>magistar</i>).
magistar	Riječ <i>magistar</i> posuđena je, uz posredništvo njemačkoga, iz latinskoga <i>magister</i> 'učitelj, nadređeni, vođa, glava'. Latinska riječ <i>magister</i> tvorena je istim sufiksom kao <i>minister</i> (v. <i>ministar</i>).
majstor	Riječ <i>majstor</i> posuđena je preko bizantskoga grčkog <i>maistōr</i> (μαῖστωρ) iz latinskoga <i>magister</i> 'učitelj, nadređeni, vođa, glava' (v. <i>magistar</i>). Latinsko značenje 'učitelj, vođa' proširilo se na 'koji poučava neku vještinu, znalac u svojem području, koji je iskusan, vješt'. Ista latinska riječ dala je i regionalne hrvatske riječi <i>meštar</i> (uz posredništvo mletačkoga) te <i>mešter</i> (uz posredništvo mađarskoga i njemačkoga).

Baza etimologija nastala u sklopu *Mrežnika* javno je dostupan izvor koji se periodično dopunjuje novim natuknicama. Prilagođena je svim korisnicima koje zanima podrijetlo hrvatskih riječi i etimološke veze među njima, neovisno o jezikoslovnom predznanju, a može biti korisna i kao pomoćni izvor u poučavanju hrvatskoga jezika i stranih, osobito klasičnih, jezika.

Izvori

Hrvatski u školi. hrvatski.hr (pristupljeno 6. srpnja 2023.).

Hrvatski jezik. hrcak.srce.hr/hrjezik (pristupljeno 6. srpnja 2023.).